

Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi
Bursa Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Philosophy

Araştırma Makalesi | Research Article
Kaygı, 24 (2), 710-724.

Makale Geliş | Received: 11.04.2025
Makale Kabul | Accepted: 15.08.2025
Yayın Tarihi | Publication Date: 30.09.2025
DOI: 10.20981/kaygi.1674053

Sevil AĞTAŞ

Doktora Öğrencisi | PhD Student
Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe, Erzurum, TR.
Atatürk University, Institute of Social Sciences, Philosophy, Erzurum, TR.
ORCID: 0000-0002-3710-9080
sevil.agtas@ogr.atauni.edu.tr

Heidegger'in Descartes Eleştirisi¹

Öz: Bu makalenin amacı Heidegger'in Descartes'a yönelttiği eleştiriyi ortaya koymaktır. Her şeyden önce Heidegger için Descartes varlık sorusunun unutuluşunun en vahim örneklerinden biri olarak karşımıza çıkar. Çünkü Descartes'la birlikte felsefe özne üzerine kurulu bir nitelik kazanır. Dolayısıyla varlık yerine bilgi öne çıkar ve varlık gerçek anlamıyla ele alınmaz. Bu nedenle Heidegger, varlık sorusunun gerçek anlamda düşünülebilmesi için Descartes felsefesini yıkmaya ve yeniden yapılandırma amacı taşır. Heidegger'in eleştirisi özellikle, Descartes'ın düşünen şeyin varlık tarzını belirsiz bırakması, tözselliği önceleyen felsefesi, öznellik düşüncesi ve dünya fenomenini göz ardı etmesi üzerine temellenir. Heidegger, Descartes ile bireysel bir düşünür olarak değil, kendi zamanına kadar devam eden bir geleneğin kaynağı ya da başlıca örneği olarak ilgilenir. Kartezyenizmi kalıcı bir gelenek olarak ele alma eğilimi onun Kartezyen karşıtı düşüncesinden kaynaklanır.

Anahtar Kelimeler: Heidegger, Descartes, Düşünüyorum Varım, Ego, Töz, Dünya-İçinde-Varolma.

Heidegger's Critique of Descartes

Abstract: The purpose of this article is to present Heidegger's critique of Descartes. First of all, for Heidegger, Descartes appears as one of the gravest examples of the oblivion of the question of being. Because with Descartes, philosophy acquires a quality based on the subject. Therefore, knowledge comes to the fore instead of existence, and existence is not considered in its true sense. For this reason, Heidegger aims to overthrow and reconstruct Descartes' philosophy so that the question of

¹ Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalında devam eden ve Atatürk Üniversitesi BAP koordinasyon Birimi tarafından desteklenen (Proje No: SDK-2023-12015) "Fenomenolojik Gelenekte Cogito Eleştirisi: Husserl, Heidegger, Sartre, Merleau-Ponty" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

being can be truly thought. Heidegger's criticism is based in particular on Descartes' failure to clarify the mode of existence of the thinking thing, his philosophy that prioritizes substance, his concept of subjectivity, and his neglect of the phenomenon of world. Heidegger is interested in Descartes not as an individual thinker, but as the source or prime example of a tradition that has continued until his own time. His tendency to treat Cartesianism as an enduring tradition stems from his anti-Cartesian thinking.

Keywords: Heidegger, Descartes, *Cogito* Sum, Ego, Substance, Being-in-the-world,

Giriş

Heidegger'in kariyerinde Descartes en başından beri varlığını sürdürür ve onunla sonuna kadar ilgilenir. Jean-Luc Marion'a göre sadece *Toplu Eserler*'in (*Gesamtausgabe*) (1985) yayınlamasıyla erişilebilir hale gelen metinleri dikkate aldığımızda, Heidegger'in Descartes'la 1921'den 1974'e kadar yoğun bir tartışma içinde olduğunu görebiliriz (Marion, 1992: 178). İki arasındaki ilişkiyi ele alan metinlerde genellikle Heidegger Kartezyen karşıtı bir düşünür olarak resmedilir. Öyle ki *Varlık ve Zaman* adlı eseri modern zihin felsefesinin epistemoloji odaklı düalizmine ve zihinselciliğine saldırması sebebiyle yirminci yüzyılın en önemli Kartezyen karşıtı eserlerinden biri olarak kabul edilir. Ancak Heidegger en başından beri kendisini Kartezyen epistemolojinin bir eleştirmeni olarak konumlandırırsa da bu eserin oluşumuna giden yıllarda, Descartes'ın çalışmalarının daha olumlu bir tarafını bulmayı hedefler. Bu yıllarda fenomenolojik olarak sağlam ve sürdürülebilir bir kendilik kavramı geliştirme hedefi doğrultusunda modern epistemik öznellik kavramını eleştirmek üzere yola koyulur. Çünkü Descartes'ın böyle bir kendilik kavramına göndermede bulunduğunu ve böylece fenomenolojik proje için temel öneme sahip iç görüler sağladığını belirtir (Gjesdal, 2010: 118).

Heidegger *Varlık ve Zaman*'ı (1927) yayınlanmadan önce verdiği derslerin ve seminerlerin büyük bir çoğunluğu Descartes'ın felsefesi etrafında şekillenir. Bu dersler ve seminerler genellikle "Varlık sorusunun anlamı" ile "ben" in birincil tekil şahıs bakış açısı arasındaki ilişkinin de yer aldığı bir takım temel Kartezyen konuların ele alınmasıyla başlar. Descartes'da felsefe yapmak, bir şeyle birincil tekil şahıs bakış açısıyla ilgilenmektir. Bu felsefe yapan Ben'in dönüşüme uğradığı bir süreçtir. Heidegger, felsefenin birinci tekil şahıs bakış açısını içermesinden dolayı

böyle bir Kartezyen bağlılığa kulak verilmesi gerektiğini belirtir. (Gjesdal, 2010: 126-127). Heidegger'e göre Descartes bireysel *Dasein* ve onun varlığı arasındaki ilişkiye dair umut verici bir noktaya göndermede bulunur. Dolayısıyla o, Descartes'ın ötesine geçmek için onu kullanmaya hazırdır. Çünkü Descartes tam anlamıyla bir varlık felsefesi geliştirmemesine rağmen, birinci tekil şahıs bakış açısına dönüşüyle fenomenoloji için doğru bir yönelim sağlar (Gjesdal, 2010: 128-129). Yine de Heidegger için Descartes olumsuz bir figürdür.

Heidegger'in Descartes eleştirisi, Kartezyenizmin insanı, anlamın öznesi ve tek merkezi haline getirmesinin yanlış olduğunu göstermek değildir. Daha ziyade Kartezyenizmin unutturduğuna inandığı önemli unsurları geri kazanmaktır. Kartezyen özne tarihsel bir ürün ve Varlığın ifşası olduğu için, onu yok etmek mümkün değildir (Mansbach, 1998: 185). Heidegger'de Descartes hakkında düşünmek ne ego'nun örneklenmesini tekrarlamak ne de onu tersine çevirmek anlamına gelir. O zamana kadar gizlediği fenomen olarak ego'nun varlık tarzını açığa çıkarmak amacıyla onu yok etmek ve böylece onu içsel varlıkların varoluş tarzından ayırt etmek anlamındadır. Ego'yu yok etmek, onu ontik olarak ortadan kaldırmak değil, ontolojik değerini ortaya koymaktır. Yani ego'yu yok etmek *Dasein*'a giden yolu açar. Dolayısıyla Descartes, Heidegger için fenomenolojinin ontolojik olarak tamamlanmasının önündeki en büyük engeldir (Marion, 1992: 185-186).

Heidegger, hocası Edmund Husserl'den aldığı fenomenolojik yöntemi varlık sorusuna doğru bir şekilde yanıt verebilmek için revize eder. Husserl'de fenomenoloji çok büyük ölçüde bilgi düzeyinde yani bilincin anlamı etrafında şekillenirken, Heidegger vurguyu bilincin anlamından Varlığın anlamına kaydırır. Dolayısıyla Heidegger'in elinde fenomenoloji epistemolojik karakterdeki "Bilmek ne anlama gelir?" sorusundan, ontolojik karakterdeki "Olmak ne anlama gelir?" sorusu yönünde bir dönüşüme uğrar (Kearney, 1986: 28-31). Husserl'de tüm harikaların harikası saf ben, saf bilinçken, Heidegger'de Varlık olgusudur (Spiegelberg, 2021: 445). Bununla birlikte Heidegger tarihe yönelttiği dikkatle ilgi çeker. Geçmişten

miras alınan birçok kavramın varlığına ve onların sorgulanmaksızın kullanıldığına işaret eder. Bu nedenle fenomenoloji içindeki kavramların yapısını sökmeyi bir zorunluluk olarak görür (Lewis & Staehler, 2019: 101). Bu yapısöküm sürecindeki en önemli uğraklarından biri de Descartes'tır. Ona göre Varlık sorusunun içler acısı unutuluşunu Descartes kadar hiçbir filozof açık bir biçimde örnekleyemez (Martin, 2008: 509). *Varlık ve Zaman*'da Heidegger, Descartes'ı Varlık sorusundan kaçınmakla, Varlığın temel sorununa ve ontolojik farka hâkim olmamakla ve her şeyden önce onun Antik ontolojiyi muğlak bir şekilde alımlamasını hedef alarak sonraki nesillerin, zihninin bir tematik ontolojik analitiğini yapmasını engellemekle suçlar (Angelova, 2013: 99). Heidegger'in şu ifadeleri Descartes'ın varlık sorusu üzerindeki etkisini açık bir şekilde ortaya koyar:

Varlığın bazı belirli müstesna alanları gözler önüne serilmiş ve daha sonraki meseleleri (Descartes'ın ego *Cogito*'su, özne, ben, akıl, tin, kişi) birincil olarak yönlendirmişse de varlık sorusunun mütemadiyen ihmal edilmiş olması yüzünden onların varlıkları ve varlık yapıları soruşturulmaksızın bırakılmıştır (Heidegger, 2021: 48).

Heidegger için Descartes'ın Varlığı unutulması geçmişte kalmış bir şey değildir, hala canlılığını sürdürür. Varlık sorusunun gerçek anlamda düşünülebilmesi Kartezyen bilgi ve nesnelcilik düşüncesinin ana öncüllerinin yapısöküme uğratılmasıyla mümkündür (Gjesdal, 2010: 122). Fakat bu yapısöküm bütün geleneğin reddi ya da ontolojik nihilizm anlamına gelmez. Bu, katılaşmış bir geleneğin gevşetilmesi ve geleneğin sorumlu olduğu örtülerin kaldırılması demektir. Dolayısıyla Heidegger, Descartes felsefesini yıkmak ve yeniden yapılandırma amacındadır (Spiegelberg, 2021: 497-498).

Heidegger'in Descartes'ı

Heidegger'in, Descartes'ı eleştirdiği önemli noktalardan biri "Düşünüyorum varım"dır. Descartes bu düşünce ile felsefeyi yeni ve sağlam bir temele oturttuğunu ileri sürer. Ancak bu yeniden başlangıçta belirsiz bıraktığı şey düşünen şey'in varlık tarzı, daha doğrusu varım'ın varlık anlamıdır. Dolayısıyla Heidegger "Düşünüyorum varım"ın (*Cogito sum*'un) açıkça dile gelmeyen ontolojik temellerini açığa çıkarmaya

çalışır (Heidegger, 2021: 51). Varım'ı kayıtsız, eleştirel olmayan ve açıklığa kavuşturulmamış bir şekilde ele aldığını belirtir, yani varım'ı ego ile gerçek bir ilişki içinde kullanmadığını ileri sürer (Heidegger, 2001: 130). Heidegger, Descartes'ın dikkatimizi öznelliğe, kendi varlığımıza kaydırmasına rağmen, daha sonra böyle bir varlık olmanın ne anlama geldiğini doğru bir biçimde sormadan, hatta varlığımızın genel olarak varlıkla ne gibi bir bağlantısı olduğunu sormadan *a fortiori** olarak kabul ettiğini ileri sürer. Yani onun için sorun Descartes'ın ego'ya odaklanması değil, bu dönüşü gerçekleştirdikten sonra ardından gelen gerekli soruları sormayıdır (Shockey, 2012: 288). Descartes, ego'nun cogitare'sini belirli sınırlar içinde kalarak inceler. O düşünüyorum kadar asli olan varım'ı hiç ele almaz. Heidegger kendi görevini varım'ın varlığına ilişkin ontolojik soruyu sormak olarak belirler. Çünkü varım belirlendiğinde ancak cogitationes'in varlık minvalinin kavranabileceğini düşünür (Heidegger, 2021: 83).

Descartes varım'ı varlık temelinde düşünmez, çünkü varım'ı düşünüyorum'a ve düşünüyorum'u da ego'ya indirger. Oysa ego *Cogito*'nun kesinliği varım'ın belirsizliğini ortadan kaldırmaz, sadece onu güçlendirir. Ego *Cogito*, yani bu apaçık kesinlik, Descartes'ın tam da bu kesinliğin ima ettiği varlık tarzına ilişkin her türlü sorgulamayı terk etmesine neden olur ve onun apaçık bir şekilde kabul edilmesiyle sonuçlanır. Descartes hem varlığın anlamı sorusunu gözden geçirir hem de *Cogito*'nun epistemik kanıtını görmezden gelerek bu ihmali gizler. Yani onun ilk ihmali, kendisini hesap dışı bırakmış olmasından kaynaklanır (Marion, 1992: 188-189). Heidegger, Descartes'ın başlattığı özneye dönüşü devam ettirmek amacını taşısa da söz konusu özneye dönüşte çıkış noktası olarak "verili bir ben"i almaz. Çünkü ancak bu şekilde *Dasein*'in fenomenal içeriğine bütünüyle erişebileceğimizi düşünür (Shockey, 2012: 289).

"Düşünüyorum varım" ifadesi çok fazla mantıksal sorun taşır. Bu ifade öncelikle düşünen şey ve uzamlı şey arasındaki ayrıma dayanır ve bütün yüklemeler

* Kabul gören bir sonuçtan hareketle daha açık bir sonuca doğru akıl yürütmek.

düşünen şey üzerine kurulur. Böylece Descartes şüphesinin son noktası olarak “Düşünüyorum varım”a ulaşır ve sonrasında varlığı düşünen töz ve uzamlı töz olmak üzere ikiye ayırır. Bunların birbirinden ayrı iki töz olmasına karşın, sonsuz töz olan Tanrı’ya bağlı olduklarını ifade eder (Descartes, 2021: 33-107). Heidegger’e göre Descartes düşünen şeye öncelik verir ve bilginin kaynağı olarak onu belirler. Yani Descartes töz anlayışında “ilk felsefe”yi açıkça düşünen şey –zihin– üzerine kurar (Heidegger, 1984: 15). Onun için sorun Descartes’ın şüphesini düşünen şey yerine, uzamlı şeyden başlatmasıdır. Mantıksal olarak, şüphelenmek için şüphelenen bir varlığın olması gerekir, ancak Descartes şüphelenen varlığı zorunlu olarak kabul eder. Heidegger için “varım” Descartes ve ardıllarının düşünen bir şeyin mevcudiyeti olarak ele aldıkları ontolojik ilgisizlik içinde yok olur. Birincil bir bulguyu formüle eden “Düşünüyorum varım” değil, “Varım düşünüyorum”dur. Ancak Heidegger bu düşüncenin içeriğini tersyüz etmekle sınırlı kalmaz, aynı zamanda onun ontolojik fenomenal doğrulanışını yeniden kurar:

Dasein’in eksistensiye analitiğinin çıkış noktası olarak “*Cogito sum*” kullanılacaksa eğer, onun içeriğini ters yüz etmek yetmeyecek ve ontolojik-fenomenal doğrulanışını yeniden yapmak gerekecektir. Bu durumda ilk ifade şu olacaktır: “Sum”; ve bu da şu anlamda: ben-bir-dünya-içinde-varım. Yani dünya-içindeki varolanlar nezdindeki varlık minvali olarak varolarak, çeşitli tutumlara (cogitationes) dair varlık olanakları içinde “varım”. Oysa Descartes buna karşılık şöyle demektedir: Cogitationes mevcuttur ve onlar içinde dünyasız bir res cogitans olarak ego da onlarla birlikte mevcuttur (Heidegger, 2021: 223).

Descartes’ın “Düşünüyorum varım”ı açıklarken yaptığı en büyük hata, düşünmeye odaklanarak varım’ı yani varlığımın temel yapısı olan varım’ı görmezden gelmesidir. Oysa, ben bir dünyada olduğum için düşünebiliyorumdur. Dolayısıyla Descartes ego’yu düşünen şey olarak ve onu uzamlı şey ile eşit, ancak esas olarak ondan farklı, dünyadan yoksun mevcut-olan-varlık olarak görmeye kolayca kayar (Inwood, 2025: 57). Descartes varım’da içerilen o varlığı açıklamakta başarısız olduğundan dolayı şüphe edilemezlik ve bilişsel güvence gibi katı epistemolojik ilgiler daha uygun bir ontolojik incelemenin yerini alır. Descartes hem insanın varlığını düşünen bir şey olarak yanlış anlar hem de bunu modası geçmiş bir

töz kavramına atıfta bulunarak açıklar. Böylece *Dasein*'ın varlığının anlamını ve genel olarak Varlığın anlamını belirsiz hale getirir (Macann, 2005: 80).

Descartes varlık anlayışını tözsellik kavramına dayandırdığı için “Töz nedir?” sorusu ontolojinin temel sorusu olarak karşımıza çıkar. Onun için töz klasik anlamıyla, “var olmak için kendisinden başka herhangi bir şeye ihtiyaç duymayan bir şeydir.” (Descartes, 2004: 81). Descartes bu tanımla, töz'ün ayırt edici özelliğini “kendinden başka hiçbir şeye ihtiyaç duymama” olarak belirlemiş olur (Heidegger, 1984: 73). Descartes bütün varlığı bu töz kavramında temellendirir ve bu temellendirmesinin sonucunda biri Tanrı'yı, diğeri bütün varlıkları kapsayan iki çeşit tözün varlık tarzını birbirinden ayırır. Tanrı'yı mükemmel varlık olarak, diğer bütün varlıkları yaratılmış varlık olarak isimlendirir. Fakat bu töz tanımı yalnızca sonsuz töz olan Tanrı'ya uygundur. Yaratılmış tözler yani sonlu tözler varoluşları için Tanrı tözüne gereksinim duyarken, bir tek Tanrı, varlığı için başka herhangi bir varlığa gereksinim duymaz (Heidegger, 2009: 173). Heidegger için Descartes'ın temel ontolojik terimi olan töz açık bir şekilde belirsizlik içerir. Çünkü Descartes substantia ile bazen tözselliğe yani varolanın varlığına, bazen de töz'e yani varolanın kendisine işaret eder (Heidegger, 2021: 93).

Descartes'da sadece tözün anlamı değil, tözsel olarak nitelendirilen varlıklarda belirsizdir. En sahih tanımı ihtiyaçsızlık olan töz tanımına en uygun varlık Tanrı'dır. Çünkü bir tek o kendi dışındaki varlığa gereksinim duymaz. Fakat onun dışındaki tüm varlıklar, varlığını Tanrı'ya borçludur. Dolayısıyla Tanrı dışında töz olarak nitelendirilen varlıkların töz tanımıyla çelişkili olduğu açıktır (Heidegger, 2021: 149-150). Descartes'ın bu konudaki kendi ifadeleri Heidegger'in düşüncesini destekler niteliktedir: “*Zira aslına bakarsak, yalnız Tanrı böyledir ve onun gücü tarafından tutulup korunmaksızın bir tek an bile var olabilecek hiçbir yaratık yoktur*” (Descartes, 2004: 81). Heidegger ayrıca Descartes'ın töz'ün kendisini değil de niteliklerini bilebiliriz düşüncesini eleştirir. O, töz'ün kendisine erişimimiz olmadığını, onu sadece nitelikleriyle bilebileceğimizi ifade eder. Descartes'a göre

her tözün temel bir öz niteliği bulunur: Zihnin öz niteliği düşünme iken, maddeninki uzamdır. Ona göre biz onların kendisini bilemeyiz, biz yalnızca onların özünü oluşturan nitelikleri biliriz (Descartes, 2004: 82-83). Dolayısıyla bilinen şey özünü temsil eden niteliğidir. Descartes varolanın varlığına birincil ve orijinal erişimimizin bulunmadığını belirtir (Heidegger, 2009: 175). Böylece Descartes sadece tözselliğe ilişkin ontolojik sorudan kaçınmakla kalmaz, aynı zamanda bizatihi töz'ün kendisine erişilemez olduğunu da belirtir. Dolayısıyla Heidegger için Descartes yeni başlangıç çağrısına rağmen, eski metafizik problemler üzerinden ilerler ve yeni ortaya atılan problemleri bile eskinin temelinde ele alır.

Heidegger'in Descartes'ı eleştirdiği bir başka nokta da onun öznellik düşüncesidir. Descartes ego *Cogito*'yu kendi varlığının garantörü ve her şeyin temeli olarak görür. Bu da onun bütün varlıkları, geçerlilikleri özne tarafından dayatılan kurallarla belirlenen fikirlere ya da temsillere indirgemesine sebep olur. Bu öznelci görüş modern felsefenin en önemli isimleri tarafından benimsenerek modern felsefe geleneğinin genelinde varlığını sürdürür. Dolayısıyla Descartes'ın insanı ontolojik merkez olarak konumlandırması bütün modern felsefeyi öznelciliğe sürükler. Modern felsefe, böyle bir özneyi neyin mümkün kıldığı gibi çok daha temel bir soruyu göz ardı ederek doğrudan öznenin varlığını kurmaya yönelir. Ancak burada özne sadece insanı ifade etmez, *subjectum* ve *hypokeimenon*'a göndermede bulunur. Yani öznelcilik hem insan doğasını sorgulamadan bırakır hem de bütün ontolojik sorgulamaların önünü tıkayarak felsefeyi çıkmaza sokar (Mansbach, 1998: 182-183).

Heidegger, Descartes'ın öznellik düşüncesinin *hypokeimenon* ile ilişkili olduğunu ileri sürer. Ona göre özne sözcüğü Grekçe *hypokeimenon* sözcüğüne karşılık gelir. Bu sözcük her şeyi temel olarak kendinde toplayana, altta yatana işaret eder. Bu nedenle özne kavramının bu metafizik anlamında, sözcüğün ne insanla ne de benle ilişkisi üzerinde durulur (Heidegger, 2001: 76). Heidegger'e göre sadece özneye odaklanılmamalı, öznenin varoluşunun nasıl ve neden belirlenmesi gerektiği

de ele alınmalıdır. Çünkü bu felsefi problemlere giriş için bir başlangıç sağlar. Ancak bu yönelimin sadece tek taraflı öznelci olmaması gerekir (Heidegger 1988: 155). Öznellik temel olarak epistemolojik bir yönelime sahip olduğu için insanın *Dünya-içinde-varolmasını* açıklamak için yetersizdir. Bu nedenle kaygı göstermeyi açıklamakta başarılı olamaz. *Dünya-içinde-kaygılı* varolmamızda ortaya çıkan temel ilişki yapılarını göz ardı ettiği için anlamı da açıklayamaz. Öznelğin tarihi aslında hümanizmin tarihidir. Bu gelenek insanlığı rasyonel bir hayvana –nesnel olarak mevcut bir dünyada düşünen bir varlığa– indirger. Dolayısıyla kaygı gösteren *Dasein*'in Varlığını açıklayamaz (Abrams, 2015: 230).

Heidegger'e göre Descartes'dan itibaren epistemolojik sorun olan zihin-dış dünya ya da özne-nesne sorunu da başlar ve birçok filozof bu soruna takılıp kalır. Descartes'ın düalizmi bilen ve bilinen arasındaki ayrımı mümkün kılar. Heidegger bilen ve bilinen arasındaki ilişkiye dair epistemolojik sorunlar yerine ne tür varlıklar olduğumuza ve varlığımızın dünyanın anlaşılabilirliğine nasıl bağlı olduğuna dair ontolojik sorunları merkeze alarak Descartes'tan ayrılır (Dreyfus, 1990: 3). Böyle bir ayrımın olmadığını ortaya koymaya çalışır. Bu doğrultu da *Dasein* ile geleneksel özne-nesne ayrımının altını oyar. Her şeyden önce *Dasein*'i *Dünya-içinde-varolma* şeklinde tanımlar. Dolayısıyla ne dünyayı kendimizi bildiğimizden daha iyi biliriz ne de kendimizi dünyayı bildiğimizden farklı şekilde bilebiliriz. Kendimizi dolaysız bilemeyeceğimiz gibi, dünyayı da dolaylı ve belli bir şüpheyile bilemeyiz. Her ikisi tek bir fenomen olduğu için kendimizi ve dünyayı aynı şekilde biliriz (Solomon, 2020: 390).

Heidegger dünyayı bilmeyi geleneksel epistemolojide olduğu gibi özne-nesne ilişkisine dayandırmaz. Onda bilmek ontolojik ve varoluşsaldır. Bilme, *Dünya-içinde-varolma* olarak *Dasein*'in bir varlık *modusudur* (Heidegger, 2021: 105). *Dünya-içinde-varolma* Descartes gibi özneli dünyasız bir şekilde ele alan ve onları yaşamlarından kopararak yalnızca düşünceye yönelen filozoflara karşı ele alınır. Heidegger, Descartes'ın ontolojisi üzerinden ontolojik geleneğin dünya fenomeni

yerine iç dünyasal varlıkları koyduğunu ve bu sebeple dünya fenomenini hep birlikte göz ardı ettiklerine işaret eder. Fakat yine de Descartes'ın bu geleneğin en uç örneği olduğunu düşünür (Taylor, 2009: 3). Bu konu hakkında şu ifadeleri dile getirir:

Descartes *res cogitans* olarak “ego *Cogito*”yu “*res corporea*”dan ayırt eder. Bu ayrım ontolojik bakımdan daha sonraki tüm “doğa ile tin” ayrımının belirleyicisi olmuştur. Bu karşıtlık ontik bakımdan pek çok içeriksel varyasyonlar halinde sabitlenmiş olsa da onun ontolojik temellerinin ve karşıtlığı oluşturan öğelerin kendilerinin aydınlığa kavuşturulmamış olmasının öncelikli kökü, Descartes'ın icra ettiği bu ayrıma dayanmaktadır (Heidegger, 2021: 146).

Descartes ben ve dünya arasında yaptığı ayrımla dünyada nasıl var olabileceğimiz sorununu daha karmaşık hale getirir. Bu ayrım ben'in *Dünya-içinde-varolma* olarak anlaşılmasını imkânsız kılar. Dolayısıyla Descartes varlığı *Dünya-içinde-varolma* haline getiremediği için dünya fenomenini ıskalar. Özne-nesne ya da *Dasein*-dünya şeklindeki ayrımlar varlığı anlamada en büyük engellerden biri olduğu için Descartes varlığı, dünyayla potansiyel etkileşime giren bir varlık olarak kavrayamaz (Taylor, 2009: 4). Benliği tüm tözselleştirme ve nesnelleştirme sürecinden kurtarmak için *Dasein*'i *Dünya-içinde-varolma* sürecinde bir faillik ya da etkinlik olarak tanımlar. Etkin yaşamımızda dünyayla öyle bir etkileşim halindeyiz ki bir yandan verileri biriktiren izole bir özne ile diğer yandan bilinmesi gereken nesneler arasında ayrıma gitmek imkânsız hale gelir (Guignon, 1983: 87, 147).

Dasein'i *Dünya-içinde-varolma* olarak tanımlayan Heidegger, bu olmayı diğer nesnelere göre konumlanmış nesnelerin bir özelliği olarak düşünmez. Onun dünyadaki varoluşu, yalnızca nesnelerin mekânsal konumlarıyla ilgili değildir. İçinde ile bir mekân içinde olup belirli bir uzanıma sahip iki varolanın mekân içindeki yerlerine göre birbiriyle olan varlık ilintisinin anlaşılabilmesi gerektiğini belirtir. İçinde-olma *Dasein*'in varlığının formal *eksistensiyal* ifadesidir (Heidegger, 2021: 94, 96). *Dünya-içinde-varolma* olarak *Dasein*'in dünyaya yönelik varlığı özsel olarak ilgilenmedir (Heidegger, 2021: 99-100). Dolayısıyla *Dünya-içinde-varolma* bir yerde nesnelerle ve insanlarla anlamlı ilişki içinde olmak anlamına gelir. Heidegger'e göre Descartes'ın ileri sürdüğü gibi insan nesneleri yalnızca zihinsel

veya teorik olarak değil, fiziksel ve pratik olarak da kavrar. O, insanı nesnelerle deneyim ve bilme yoluyla tikel ilişkilere giren bir özne olarak kavramaz. *Dasein* yüz yüze geldiği nesneleri amaçları doğrultusunda kullanır. Oysa Descartes bilgi edinimini, doğaya mesafeli, nesneleştirici ve kuramsal bir yaklaşım olarak kavrar. Heidegger için bu yaklaşım çok sınırlıdır (Gjesdal, 2010: 124).

Dasein her zaman bir dünyaya dahil olduğu için onun bir ilişki olarak formel betimlemesi ancak *Dünya-içinde-varolma* olarak somutlaşır. Dolayısıyla artık bir özne ile bilinmesi gereken bir dizi nesne arasında ayırım yapmak mümkün değildir. Uzamlı şeyin düşünen şey tarafından keşfi, ancak dünyayla olan olağan ilişkinin bozulmasıyla gerçekleşir (Guignon, 1983: 86). Kendi özgün var oluş biçimimize dair gerçek bir cevap aradığımızda, kendimizi yalnızca düşünen varlık ve dünyadan kopuk biri olarak değil, çevredeki varlıklarla etkileşime giren ve onlarla paylaşılan bir dünyada aktif olan bir varlık olarak buluruz. Ayrıca bu varlıklarla, bağımsız ve kendi başına yeterli olan tözler olarak değil, Heidegger'in el-altında-olma dediği şekilde karşılaşırız. Dolayısıyla bu varlıkların özellikleri ve önemleri ancak diğer varlıklarla ilişkilerinde ve daha kapsamlı amaçsal bağlamlarda açığa çıkar (Martin, 2008: 510-511). Kısacası epistemolojik özne ancak dünyadaki gündelik ilişkiler bozulduğunda ortaya çıkar. *Dünya-içinde-varolma* modeli açısından bakıldığında, Descartes'ın metodik şüphesiyle keşfettiği ben hiçbir biçimde en ilksel benlik değildir. Tersine, *Dünya-içinde-varolma* olarak en ilksel Varlığın çöküşünden sonra geriye kalan enkazın bir parçasıdır (Guignon, 1983: 147).

Sonuç

Descartes birincil tekil şahıs bakış açısına yönelttiği dikkatle her ne kadar Heidegger'in olumlu anlamda ilgisini çekmiş olsa da Descartes onun için olumsuz bir figürdür. Her şeyden önce Heidegger, Kartezyen modeli yapılandıran ontolojik ön kabullerin üstesinden gelmemiz gerektiğini iddia eder. Ona göre Descartes düşünen öznenin varlığını yanlış anlar ve ego'ya odaklanarak varım'ı gözden geçirir. Heidegger için bu başarısızlık, sadece bir belirsizlik olarak kendini göstermez.

Descartes radikal amaçlarının tersine, *Cogito*'nun varlığını geleneksel Ortaçağ terimleriyle ele almaya devam eder. Yani Descartes başarısızlığını sadece ego'nun varlığını düşünmemiş olmakla değil, *Cogito*'yu Ortaçağdaki Tanrı anlayışıyla –bir töz olarak– ele almasıyla devam ettirir. Bununla birlikte Descartes insan varlığını temelde “*Dünya-içinde-varolma*” olarak tanımak yerine, ego *Cogito*'yu diğer şeyler gibi bir şey haline getirir. Bu başarısızlık Heidegger'in amaçları açısından özellikle sorunludur, çünkü böyle bir öznellik anlayışı varlığın ifşasını gizler. Heidegger için *Cogito*'yu ve dünyayı töz olarak ele almak –yani ikisini de soyut bir kavram olarak ele almak– onların somut varoluş biçimlerinin göz ardı edilmesi anlamına gelir. Bu *Cogito*'yu diğer şeyler gibi bir nesneye dönüştürürken, dünyayı da duyusal özelliklerden ya da el altında hazır bulunuştan yoksun zihinsel bir uzantıya dönüştürür.

Heidegger's Critique of Descartes

Summary

Sevil AĞTAŞ

PhD Student

Atatürk University, Institute of Social Sciences, Philosophy, Erzurum, TR.

ORCID: 0000-0002-3710-9080

sevil.agtas@ogr.atauni.edu.tr

Introduction

Heidegger's critique of Descartes is not to show that Cartesianism is wrong in making man the subject and sole center of meaning. Rather, it is to recover the important elements that Cartesianism believes it has forgotten. Since the Cartesian subject is a historical product and the revelation of Being, it is not possible to destroy it (Mansbach, 1998: 185). Thinking about Descartes in Heidegger means neither repeating the exemplification of the ego nor reversing it. It means to destroy the ego's mode of existence in order to reveal it as a phenomenon that it has concealed until then, and thus to distinguish it from the mode of existence of internal beings. To destroy the ego is not to eliminate it ontically, but to reveal its ontological value. That is, destroying the ego opens the way to *Dasein*. Therefore, Descartes is the greatest obstacle to the ontological completion of phenomenology for Heidegger (Marion, 1992: 185-186).

According to Heidegger, Descartes' forgetting of Being is not a thing of the past; it still continues to exist. The question of being can genuinely be thought only through the deconstruction of the basic premises of Cartesian knowledge and objectivist thought (Gjesdal, 2010: 122). However, this deconstruction does not mean a rejection of all tradition or ontological nihilism. This means loosening a rigid tradition and removing the veils for which that tradition is responsible. Therefore, Heidegger aims to destroy and reconstruct the philosophy of Descartes (Spiegelberg, 2021: 497-498). Because, according to Heidegger, Descartes is one of the greatest obstacles to true phenomenology and phenomenologically grounded ontology.

Heidegger's Descartes

One of the important points on which Heidegger criticizes Descartes is "I think, therefore I am". Descartes claims that with this thought he has placed philosophy on a new and solid foundation. Yet, according to Heidegger, what remains undetermined in this new beginning is the mode of being of the 'thinking thing' (*res cogitans*), or more precisely, the meaning of being in 'I am' (*sum*). Therefore, Heidegger attempts to reveal the ontological foundations of "I think, therefore I am" (*Cogito sum*) that are not explicitly stated (Heidegger, 2021: 51). He states that he treats I exist in an indifferent, uncritical and unclarified way, that is, he claims that he does not use I exist in a real relationship with the ego (Heidegger, 2001: 130). Descartes does not consider "I am" on the basis of existence, because he reduces "I am" to "I think" and "I think" to the ego. According to Heidegger, Descartes' fundamental ontological term, substance, clearly contains ambiguity. Because with substantia, Descartes sometimes refers to

substantiality, that is, the being of beings, and sometimes to substance, that is, the being itself (Heidegger, 2021: 93). According to Heidegger, in Descartes, not only the meaning of substance but also the entities that are characterized as substantial are uncertain. Heidegger also criticizes Descartes' idea that we can know the qualities of substance but not the substance itself. Another point on which Heidegger criticizes Descartes is his notion of subjectivity. Descartes sees the ego *Cogito* as the guarantor of his own existence and the foundation of everything. This causes him to reduce all beings to ideas or representations whose validity is determined by rules imposed by the subject (Mansbach, 1998: 182).

According to Heidegger, the epistemological problem of mind-external world or subject-object problem begins with Descartes and many philosophers get stuck on this problem (Dreyfus, 1990: 3). Heidegger attempts to demonstrate that no such distinction exists. In this way, he undermines the traditional subject-object distinction with *Dasein*. First of all, he defines *Dasein* as Being-in-the-World. Heidegger does not base knowing the world on the subject-object relationship as in traditional epistemology. In him, Knowing is a mode of being of *Dasein* as Being-in-the-World (Heidegger, 2021: 105). Being-in-the-World is taken against philosophers like Descartes who consider subjects as worldless and separate them from their lives, turning only to thought. Descartes complicates the problem of how we can exist in the world by distinguishing between the self and the world. This distinction makes it impossible to understand the self as Being-in-the-World. Being-in-the-World means being in meaningful relationship with objects and people somewhere.

Conclusion

First of all, Heidegger claims that we must overcome the ontological presuppositions that structure the Cartesian model. According to him, Descartes misunderstands the existence of the thinking subject and overlooks the I am by focusing on the ego. Contrary to his radical aims, Descartes continues to consider the existence of the *Cogito* in traditional medieval terms. At the same time, according to Heidegger, instead of recognizing human existence as fundamentally "Being-in-the-World," Descartes makes the ego *Cogito* something like other things. This failure is particularly problematic for Heidegger's purposes because such an understanding of subjectivity obscures the disclosure of being.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Abrams, T. (2015). "Heidegger, Subjectivity, Disability", *Subjectivity*, 8(3), 224-242.
- Angelova, E. (2013). "Heidegger and Descartes", *The Bloomsbury Companion to Heidegger*, Edited François Raffoul & Eric S. Nelson, London: Bloomsbury Academic, 97-103.
- Descartes, R. (2004). *Felsefenin İlkeleri*, (çev. M. Akın). İstanbul: Say Yayınları.
- Descartes, R. (2021). *Meditasyonlar*, (çev. E. Sunar). İstanbul: Say Yayınları.
- Dreyfus, H. L. (1990). *Being-in-the-World: A Commentary on Heidegger's Being and Time*, London: Mit Press.
- Gjesdal, K. (2010), "Heidegger, Husserl and the Cartesian Legacy in Phenomenology", *Acta Philosophica Fennica*, 88, 117-143.
- Guignon, C. B. (1983). *Heidegger and the Problem of Knowledge*, Indianapolis: Hackett Publishing.
- Heidegger, M. (1984). *The Metaphysical Foundations of Logic*, (çev. M. Heim). Bloomington: Indiana University Press.
- Heidegger, M. (1988). *The Basic Problems of Phenomenology*, (çev. A. Hofstadter). Bloomington: Indiana University Press.
- Heidegger, M. (2001). *Phenomenological Interpretations of Aristotle*, (çev. R. Rojcewicz). Bloomington: Indiana University Press.
- Heidegger, M. (2009). *History of the Concept of Time: Prolegomena*, (çev. T. Kisiel). Bloomington: Indiana University Press.
- Heidegger, M. (2021). *Varlık ve Zaman*, (çev. K. Ökten). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Inwood, M. (2025). *A Heidegger Dictionary*, (çev. B. Çakır). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kearney, R. (1986). *Modern Movements in European Philosophy*, Manchester & New York: Manchester University Press.
- Lewis, M., & Staehler, T. (2019). *Fenomenoloji*, (çev. O. B. Kaplan ve Diğerleri). Ankara: Fol Yayınları.
- Macann, C. (2005). *Four Phenomenological Philosophers: Husserl, Heidegger, Sartre, Merleau-Ponty*, New York: Roudledge.
- Mansbach, A. (1998). "Heidegger's Critique of Cartesianism", Edited Alan M. Olson, *The Paideia Archive: Twentieth World Congress of Philosophy*, Volume 6, 182-188, 10-15 August Boston.

Marion, J. (1992). "Heidegger and Descartes", *Martin Heidegger: Critical Assessments* (Vol II), Edited Christopher Macann, New York: Roudledge, 178-207.

Martin, W. M. (2008). "Descartes and The Phenomenological Tradition", *A Companion to Descartes*, Edited Janet Broughton, Oxford: Blackwell, 496-512.

Shockey, R. M. (2012). "Heidegger's Descartes and Heidegger's Cartesianism", *European Journal of Philosophy*, 20(2), 285-311.

Solomon, R. C. (2020). *Akılcılıktan Varoluşçuluğa*, (çev. R. Kuldaşlı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Spiegelberg, H. (2021). *Fenomenolojik Hareket: Tarihsel Bir Giriş*, (çev. S. Bayazit). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Taylor, K. (2009). "Phenomenological Interpretation of Descartes", *UW-L Journal of Undergraduate Research*, 12, 1-9.